

naturas illorum. Id quod brevier innuit S. Thomas illis verbis: *Sic ergo procedere possumus in assignando divinæ voluntatis rationem: Deus vult hominem habere rationem ad hoc, ut homo sit. Vult autem hominem esse ad hoc, quod completio universi sit. Vult autem bonum universi esse ad hoc, quod habeat bonitatem ipsius* (1).

Objic. 9.^a Cum Mallebranchio. Deus infinito amore prosequitur suam gloriam. Atqui non ita se res haberet, nisi vellet etiam perfectionem suam per mundi creationem in summo gradu manifestare. Ergo...

Resp. dist. Major.: infinito amore subjective, *conc.*; infinito amore objective, seu amore, qui manifestetur in summo gradu in ipso effectu, quem propter gloriam suam Deus facit, *neg.*

Et contradist. Minor, neg. conseq. Si objectio quidpiam valeret, probaret etiam absurdissime. Deum nihil finitum efficere posse, vel omnia quæcumque facit, eandem perfectionem debere præ se ferre. Nam quidquid facit, propter gloriam suam facit, quam infinite amat, itemque ex eadem infinita virtute ac potentia; et ex eodem infinito amore gloriæ suæ producit magna et parva in infinita propemodum varietate perfectionis. Eodem ergo modo, quamvis Deus ex infinito amore gloriæ suæ mundum condiderit, non sequitur debuisset optimum omnium possibilem mundum efficere.

Objic. 10. Mundus a Deo conditus conformis est idea divinæ exemplari. Atqui hæc idea absolute perfectissima est. Ergo et mundus perfectissimus sit, oportet.

Resp. dist. pariter Minor.: perfectissima est subjective, *conc.*; objective, *neg.* Itaque ex hac quoque objectione idem absurdum consequitur, quod in præcedenti notavimus.

ARTICULUS III.

Utrum mundus sit animatus.

32. Ad perfectionem mundi cognoscendam proculdubio spectat controversia hæc, in qua quæritur de anima mundi; si enim mundus anima præditus est, tanto excellentiorem entitatem possidet, quanto præstant inanimatis entia animata.

(1) S. Thom., 1.^a *Contr. Gent.*, cap. 86.

Ut autem quæstio melius absque ulla ambiguitate solvatur, notare in antecessum oportet duplicis generis animam posse concipi, animam quæ sit forma informans, et animam quæ sit forma pure assistens. Forma informans dicitur ea, quæ materiam actuat, et cum eadem compositum unum constituit; et hujusmodi est anima in sensu proprio intellecta, ut suo loco probabitur. Forma pure assistens est forma, quæ non actuat subjectum vel materiam, nec physice cum illo unitur, sed tantum eidem adest ad munus aliquod exhibendum. Forma vero ejusmodi etiamsi foret substantia vivens, non posset dici proprie, et univoce anima, sed tantum æquivoce. Utrum ergo mundus anima præditus sit, posset absolute intelligi in utrolibet sensu vocis animæ. Nos autem hic quæstionem in primo et proprio sensu intelligimus; et investigamus, utrum cælestia corpora vel cælestes globi, quibus coalescit mundus, anima aliqua informentur, quæ sit principium vitæ reddens illum in omnibus suis partibus viventem. Non autem quærimus utrum astra suas habeant animas assistentes, quibus moveantur et regantur: id enim quærere perinde est, ac quærere, utrum cælestibus globis assistant spiritus aliqui vel angeli, a quibus moveantur perpetuis suis ordinatissimisque motibus.

Scholastici DD. affirmativam tenebant sententiam, quæ tamen nunc, progrediente scientia astronomica, penitus obsoleta videtur atque ab omnibus deserta. Non minus communiter regnavit apud veteres ethnicos persuasio de mundi anima: animata enim esse cælestia corpora putarunt Chaldei, Persæ, et antiqui Græci ac Romani. Idemque «opinati sunt, Platone teste et defensore in *Cratylō* et *Epinomide*, omnes fere veteris Physiologiæ principes, tam græci, quam ægyptii: quorum alii mundum magnum quoddam animal esse, omnesque ejus partes una et eadem anima præditas esse putabant; alii singulis orbibus animas singulas attribuebant; alii etiam unicuique stellæ suam onimam applicabant. Et ex his rursus quidam intelligentem dumtaxat, quidam altricem simul animam cælesti mundo dederunt, ajentes ali sidera humoribus oceanī in altum subductis» (1): quam doctrinam Cleanthes (2)

(1) Conimbric., *de Cæl. et Mund.* lib. 2, cap. 1, quæst. 1, art. 1.

(2) Vide Ciceron., *de Natur. deorum*, lib. 2; Plin., *Histor.*, lib. 2, cap. 8.

et Seneca (1) cæterique Stoici tenuisse feruntur. Denique adeo hæc opinio de mundo animato antiquorum animis insederat, ut Anaxagoras, referente Lærtio (2) et D. Augustino (3), quod solem lapidem flagrantem, non vero animal neque Deum esse dixerit, impietatis apud Athenienses accessus sit ac morte damnatus. Plato *hunc mundum animal* esse voluit, ut constat ex Timæo (4). Aristoteles etiam cælum animatum esse scripsit (5), et multo ante etiam Thales Milesius ac Pythagoras. Quamquam putat S. Thomas Platonem et Aristotelem ita interpretandos esse, ut voluerint corpora cælestia animata non animabus informantibus, sed assistentibus dumtaxat, per quas moverentur fere sicut mobile regitur a motore (6). Postea vero cælos animatos fecere hebræus Philo (7), et Origenes (8), idemque videtur innuisse S. Hieronymus (9), quamvis illum benigne interpretari conentur Conimbricenses (10). Pro eadem denique sententia adducuntur ex Arabibus Avicenna, Algazel, Alpharabius, etc.

Quidam ethnici novum errorem addidere sententiae de mundi animatione, dicentes Deum ipsum esse animam mundi, ut de Varrone testatur S. Augustinus (11), eidemque errori dicuntur adhæsisse Stoici. Accessit in ætate media

(1) *Natural. question.* cap. 5.

(2) In ejus vita.

(3) *De Civit. Dei*, lib. 18, cap. 41. Cfr. S. Thom., *de Spirit. creat.*, art. 6; *Quodlib.* 12, art. 8.

(4) Vide Alcino, *de Doctrin. Plat.*, cap. 14.

(5) *De Cæl. et Mund.*, lib. 2, cap. 2, text. 13. Cfr. etiam S. Thom., lib. 2.º *Contr. Gent.*, cap. 10; *de Cæl. et Mund.*, lib. 2, lect. 3, lect. 13; quibus in locis S. Thomas probat ex Aristotele cælos esse animatos anima intellectiva, non vero sensitiva vel vegetativa. Vide Roselli (*Summ. philos.*, tom. 3, q. 3, art. 3, n. 146, not. 3), ubi solvitur difficultas, quæ contra hanc Angelici interpretationem fieri potest ex ipso S. Doctore.

(6) Vide S. Thom., 1.º p., q. 70, art. 3; *de Spirit. creat.*, art. 6.

(7) *De opificio sex dierum*.

(8) *Periarch.*, lib. 1, cap. 7.

(9) In *Ecclesiastem* cap. 1, v. 6 apud Conimbricens., *de Cæl. et Mund.*, lib. 2, cap. 1, quæst. 1, art. 1, fin.

(10) Loc. cit. art. 4 fin.

(11) *De Civit. Dei*, lib. 7, cap. 5.

Petrus Abælardus qui, ut testatur S. Bernardus (1), Spiritum S. esse animam mundi autumavit: quam blasphemiam falsissime Moshemius (2) appinxit Ss. Gregorio Nazianzeno et Cyrillo Alexandrino (3). Eademque forte persuasio mentibus inhærens potuit esse causa Sabeismi, seu cultus astrorum et idolatriæ, quæ miserandum in modum apud ethnica nationes regnavit.

Ut jam de christianis scriptoribus dicamus, inter Patres Ecclesie non semper videtur fuisse uniformis et constans de mundi animatione opinio. Nam præter S. Hieronymum, quem nuper laudavimus, S. Augustinus saltem diu dubius hæsit, ut ipsemet diserte fatetur non uno in loco (4). Postea autem quæ olim (5) scripserat circa sententiam de astris animatis, retractans, temere a se dicta pronuntiavit (6), vel metaphoricè intelligi posse in sano sensu interpretatus est (7); quamquam in eo ipso opere (8) eam temeritatis suæ rationem reddat, quod nempe nullum sibi idoneum tunc suppetebat argumentum sive ad asserendam sive ad denegandam astris animam. Nihilominus talia in aliis operibus scripsit (9), ex quibus videtur colligi S. Doctorem in ea se tandem obfirmasse sententia, cælos animæ ac sensus esse expertes, de quo antea addubitaverat (10). Apud cæteros autem Patres frequentissima fuit sententia negans mundi animationem: quam tenuerunt Lactantius (11), S. Basilius (12),

(1) Epistol. 199. Vide *Capitula Concil. Senonensis* ann. 1140, n. 3, apud Denzinger, n. 312.

(2) In not. 1.^a ad paragr. 36, c. 4, *Systematis intellectualis* Cudworthi.

(3) Apud Roselli, *Summ. philos.*, tom. 3, q. 3, art. 3.

(4) Vide *de Genes. ad litter.* lib. 2, cap. 18; *Enchirid.*, c. 58; *de Civit. Dei*, lib. 13, cap. 16.

(5) *De immortalit. anim.*, cap. 15.

(6) *De retract.*, lib. 1, cap. 5.

(7) *Retract.* lib. 2, cap. 7.

(8) *Retract.* lib. 1, cap. 11.

(9) Vide lib. *de duob. animab.*, cap. 2 et 4; *de Civit. Dei*, lib. 10, cap. 20; lib. ad Orosium, *Contr. Priscillianist. et Origenist.* cap. 8. Cfr. ib. cap. 9 et 11.

(10) Vide Petav., *de Opificio sex dierum*, lib. 1, cap. 12, a n. X.

(11) *Divinar. instit.* lib. 2, cap. 6.

(12) *Hexaem.*, homil. 3.

S. Gregorius Nazianzenus (1), S. Ambrosius (2), S. Joannes Chrysostomus (3), S. Cyrillus Alexandrinus (4), S. Joannes Damascenus (5), Procopius (6), de quibus aliisque videri potest Petavius (7), atque ipsemet S. Hieronymus (8). Atque hæc demum doctrina communiter propugnata est a Scholasticis cum S. Bonaventura (9), Alberto, Alexandro Halensi, Ægidio, Durando, Ockam, Thoma de Argentina, Henrico, Gabriele Biele, Abulensi et Nicolao de Lyra (10), quos juniores alii Scholastici secuti sunt (11), paucissimis exceptis (12). Et hæc est etiam sententia S. Thomæ. Quamvis enim vel tamquam dubiam non uno in loco proponat quæstionem de cælorum anima, vel etiam ex Aristotelis sententia putet cælos esse animatos anima, non quidem sensitiva aut vegetativa, sed solum intellectiva (13); alibi tamen negat corpora cælestia habere animas vel spiritus, quibus actuentur aut informentur, sed solum quibus regantur, sicut

(1) Orat. 98 et 42.

(2) *Hexaem.*, lib. 2, cap. 4.

(3) Homil. in *Psalm.* 4.

(4) Lib. 2 *Contr. Julian.*

(5) *De Orthod. Fid.*, lib. c. 6.

(6) In Commentar. ad *Genesisim.*

(7) Oper. et loc. cit., n. V.

(8) In *Deuterom.*, cap. 31; in cap. 1 et 45 *Isaie*; itemque in epist. ad Pamachium et Avitum, in qua Originem ideo carpit, quia solem lunam et astra animata esse scripsit.

(9) 2.^a dist. 14, prim. part., art. 3, q. 2, et secund. part. in comment. paragr. *Fiant luminaria in firmam.*

(10) Apud Conimbric., *de Cæl. et Mund.*, lib. 2, c. 2, q. 1, art. 2; et Rub. ib. lib. 2, c. 1, q. 1.

(11) Vide Conimbric., loc. cit.; Rub. loc. cit.; Sylv. Mauri, *Quæst. Philos.*, lib. 5, q. 7; Barthol. Amicum, *de Cæl. et Mund.*, tract. 4, q. 4, dub. 2; Soares lusit. tract. *de Cælo.* disp. 1, sect. 4, De Benedictis tom. 3, lib. 5, *Physicor.*, q. 3, cap. 5, Tanner Theol. tom. 1, disp. 6, *de creat. mund.*, q. 2, dub. 5, *Mastrium De Cæl. et Mund.*, disp. 2, q. 2, art. 2, n. 62; Lössada Synopsis tract. *de Mund. et cæl.*, cap. 2, n. 20; Goudin *Philos.*, tom. 2, secund. pars, q. 2, art. 1, paragr. 1, etc.

(12) Apud Soares lusit. et Amici, loc. citatis.

(13) Vide 2.^a *Contr. Gent.*, c. 79 fin.; *Quodlib.* 12, art. 8; *de Cæl. et Mund.*, lib. 2, lect. 3, 13, 18; *de Potent.*, q. 6, art. 6; *de Anim.*, art. 8, ad 3.um, 4.um et 5.um

mobile regitur per motorem, atque adeo uniantur contactu dumtaxat virtutis (1). Sententia ergo S. Thomæ hac in re tandem alia non fuit a communissima illa veterum opinione astris spiritus quosdam seu angelos assistentes tribuentium, quibus illa in suis motibus regerentur. Quare etiam quandoque scripsit S. Thomas, alique, animam mundi esse *æquivoecam*, quia nempe, ut jam initio monuimus, spiritus dumtaxat assistens nequit proprie dici *anima*, utpote quæ importat essentialiter rationem formæ informantis.

Et hæc quidem de veterum opinionibus. Absolutam jam ac pene rancidam opinionem de cælestibus corporibus animatis renovarunt recentiores illi Monistæ, qui mundum una anima informari contendunt, ideoque totam rerum universitatem unum esse organismum docent (2). Leibnitiu etiam omnia plena esse animarum existimavit, quemadmodum inferius dynamismum ejus describentes declarabimus. Nec ab eadem doctrina multum discrepant Antonius Günther, ac cæteri qui universam naturam esse viventem arbitrantur, ac demum illi qui cum Arthuro Schopenhauer mundum autumant cæca quaedam volitione præditum, cui admixtam vult Eduardus Hartmann representationem quandam inconsciam (3). Lemairius etiam atomis, ex quarum mutua actione et conglobatione contendit prodiisse mundum, æternam quandam ingenitam et spontaneam largitur scientiam, quæ vimet activitatem atomorum dirigat: idque probari manifeste contendit ex instinctu, quem in omnibus prorsus entibus eorumque operationibus perspicit scribit (4). Contra quos omnes sit

33. PROPOSITIO. Mundus anima præditus non est.

Prob. 1.º Quia si mundus anima informaretur, quælibet ejus pars esset animata. Atqui non quælibet pars mundi

(1) 1.^a p., quæst. 70, art. 3; *de Spir. creat.*, art. 6; *de Potent.*, quæst. 6, art. 6, ad 10.um

(2) Vide Eduardum Hartmann, *Philos. des Unbewussten*, pag. 508 apud cl. P. Pesch., *Philos. natur.* n. 272, not.

(3) Vide cl. P. Pesch., op. cit., n. 107.

(4) Apud Petrum Larousse, *Grand Dictionnaire universel du XIXe siècle*, tom. 3, ad vocem *Cause*, paragr. *Cause première*, pag. 619, col. 1, Paris 1867.

et recentiorum
quorundam
errores.

animata est, ut manifestum ac perspicuum est ex toto regno minerali telluris, quam incolimus; item ex Astronomorum observationibus, qui ope spectroscopii eadem corporum inanimatorum genera detexerunt in cælestibus corporibus.

Prob. 2.º Anima non informat corpus, nisi ad exercendas operationes vitales, ideoque requirit in eo idonea organa. Atqui siderei globi carent organis. Ergo...

Prob. 3.º Argumento S. Thomæ. Anima non unitur corpori propter corpus, sed propter ipsam animam; non enim forma est propter materiam, sed e converso. Ergo si quæ anima inesset sidereis corporibus, ideo inesset iisdem unita, ut vitales operationes eliciendo suam perfectionem naturalem assequeretur. Atqui cælestia corpora inepta sunt ad eliciendas operationes vitales. Ergo nullam animam cælestibus corporibus inesse dicendum est.

Primum consequens constat satis per se, suoque in loco fortius probandum erit.

Minor vero subsumpta probatur. Quia vitales operationes, quæ ope corporis exercentur, aut sunt vegetativæ, aut sensitivæ, aut intellectivæ, aut loco motivæ. Jam vegetativæ operationes, quæ omnes ad nutritionem, augmentationem et generationem revocantur, in ipsis globis sidereis nullæ sunt, quemadmodum perspicenti liquet. Sensationis etiam nulla cernuntur indicia sive in terra sive in astris: immo vero manifesta sensationis impossibilitas ex eo colligitur, quod aptis illa careant organis. Sed neque ad intellectuales operationes eliciendas informare potest ulla anima cælestia corpora, sicut informat anima rationalis corpus hominis. Anima enim bifariam concipi potest egere unione cum corpore ad intelligendum, vel ut per corpus tamquam per organum intellectionem exerceret, vel ut ope sensationum et phantasmatum, quæ solum in corpore haberi possunt, abstraheret species intelligibiles, sine quibus intelligere non potest, quemadmodum in *Psychologia* exponendum erit. Atqui nequit anima egere mundo ad intelligendum ullo ex istis modis. Non primo, qui absurdus est; intellectio namque non est organica operatio. Non secundo, quia ille supponit mundana corpora sentiendi virtute actuque gaudere, quod falsum esse vidimus. Ergo falso pariter fingitur animam aliquam

sidereis corporibus uniri ad intellectuales operationes eliciendas. Denique non potest dici anima aliqua informare mundum, ad motum localem efficiendum sive in seipsa sive in ipso mundo. Nam substantia spiritualis potest seipsam ab uno in alium locum movere; ut vero aliud corpus moveat substantia spiritualis, non requiritur unio substantialis vel informatio, sed sufficit contactus virtutis (1).

De impietate dicentium Deum esse mundi animam, nihil hic addemus, quia mox illam agentes de Pantheismo repellemus.

Objic. 1.º Quædam mundi partes animatæ sunt, nempe homo ac cætera viventia. Atqui repugnat partes habere, quod toti deest, alioqui totum partibus deterius foret. Ergo (2)...

Resp. Quando negamus mundum animatum esse, dupliciter intelligi mundus potest: primo quatenus complectitur omnia quotquot sunt mundana corpora, secundo quatenus mundi nomine veniant siderei globi, prout distincti a viventibus, quæ aliquem illorum, terram, certissime incolunt, alios vero possunt forte incolere. Si primo sensu intelligatur mundus, vis propositionis statutæ foret, mundum non animari totaliter, seu quoad omnes partes, ac nominatim quoad globos, qui domicilium sunt, aut forte possint esse, viventium. Objectio ergo tunc non est ad rem; ut autem quidpiam evinceret, deberet probare in toto vel complexu partium, non posse uni parti convenire, quod alteri non convenit: id quod absurdum plane est, multoque magis si partes illæ non efficiant aliquid per se unum. Si ergo mundus primo illo sensu accipiatur, constat partibus animatis et partibus non animatis; et adversariis incumbit onus probandi omnes partes esse animatas; nos enim contrarium ostendimus. Si autem nomen mundi in altero sensu intelligatur, neganda est major propositio argumenti, quod proinde nullam vim obtinet.

Objic. 2.º Cæli movent seipsos. Atqui motus ab intrinseco sui ipsius operatio vitalis est. Ergo cæli vivunt, atque adeo animas habent.

(1) Vide S. Thom., 1 p., quest. 70, art. 3.

(2) Ita fere Stoici apud Lactant., *Divinar. Instit.*, lib. 2, cap. 6.

Resp. neg. Major. Cœli enim non movent seipsos, sed moventur motu extrinsecus impresso.

Objic. 3.º Est in mundanis corporibus mirus concentus et harmonia motuum, qui quamvis multiplices sint ac valde implicati, ordinatissime tamen et constantissime peraguntur, quemadmodum Astronomi nos docent. Atqui adest in hoc species quædam organismi perfectissimi, qui sine motore aliquo ac totius moderatore intelligi nequit. Ergo anima quædam hujusmodi organismi moderatrix asserenda est.

Resp. conc. Major; *dist.* Minor. Adest species quædam proprii organismi, qualis requiritur ad vitales operationes eliciendas, *neg.*; organismi improprii et metaphorici, qualis in machinis etiam cerni potest, *subdist.*; et hujusmodi organismus intelligi nequit sine externo aliquo motore vel moderatore, *conc.*; sine motore ac moderatore interno, qui sit forma informans et actuans ipsum organismum, *neg.*

Et simili pacto *dist.* conseq.

Quædam aliæ difficultates solutæ videri possunt apud S. Thomam (1), aliosque auctores.

Utrum
sententia
tribuens astra
animas, fidei
divinæ contraria
sit.

34. SCHOLIUM. Quæres forte, quanta sit hujus propositionis certitudo. Jamdiu S. Hieronymus in epistola ad Pamphiliam et Avitum inter alias propositiones Origenis hanc numeraverat, quod Cœlos, solem, lunam, astra animata docuerit. SS. Irenæus (2), et Epiphanius (3), eandem sententiam referunt inter Marciosiorum dogmata. Ex II.º etiam Concilio Constantinopolitano in hanc rem canon producit continens anathematismum sextum desumptum ex epistola imperatoris Justiniani ad Mennam Archiepiscopum, qui sic se habet: *Si quis dicit cælum et solem et lunam et stellas et aquas, que super cælos sunt, animatas et materiales esse quasdam virtutes; anathema sit* (4). Hunc et cæteros Justiniani anathematismos refert Nicephorus (5), et ab ipsa synodo quinta pronuntiatos esse scribit. Alter est huic similis canon

- (1) 1 p., quest. 70, art. 3; et de *Spiritu creat.*, art. 6.
- (2) Lib. 1 *contr. Hæreses*.
- (3) Lib. 11 *Panarii*.
- (4) Vide Labbe, *Collect. Concilior.*, tom. 5, p. 679.
- (5) *Hist. lib.* 17, cap. 28. Cfr. cap. 27 fin.

eiusdem Concilii tertius contra Originem, prout apud cl. Denzinger prostat, in hæc verba conceptus: *Si quis dixerit solem et lunam et astra ipsa quoque, cum ex eadem rationalium unitate essent, ex conversione in pejus facta esse id quod sunt; anathema sit* (1). Qui canon videtur sumptus esse ex eisdem Justiniani ad Constantinopolitanam Synodum Litteris (2). Nihilominus S. Thomas multo serius rem istam ad Fidem minime pertinere disertis verbis scripsit (3). S. Bonaventura autem *falsam et erroneam* appellat eandem doctrinam (4); Capreolus et Gabriel et alii (5) judicant non esse Fidei consonam, Sotus vero contrariam Fidei (6); similiaque judicia reperiuntur in aliis gravibus auctoribus (7). Non pauci veterum noverant damnationem errorum Originianorum a Synodo quinta factam; nihilominus quidam non audebant dogma de cœlis animatis hæreseos nota inurere, quia non satis constabat, num decretum, quo illud damnabatur, editum ab illo Concilio fuisset (8). Denique Petavius quamvis de Concilii auctoritate ac iudicio non posse dubitari arbitretur, idque tum ex Justiniani epistola et anathematismis ibidem expositis, tum ex Nicephori aliorumque testificatione satis constare; non tamen putat rem eousque certam atque compertam esse, ut pro hæretico, qui doctrinam de cœlorum animatione sectaretur, habendus videatur (9). Alii etiam postea eandem doctrinam de cœlis animatis, tamquam certo falsam rejecerunt, quin tamen ulla censura theologica notarent (10). Et

- (1) Apud Denzinger *Enchirid.* n. 189. Cfr. ib. n. 188, can. 2.
- (2) Vide illas apud Labbe (ib. p. 679).
- (3) Lib. 2.º *Contr. Gent.*, cap. 70 fin.
- (4) 2.º *dist.* 14, prim. part., art. 3, q. 2.
- (5) Apud Suarez *Lusit.* (loc. cit. paragr. 3, n. 104), *Conimbric. et Rub.* (loc. citatis).
- (6) In lib. 8 *Physicor.* q. 3, vers. fin.
- (7) Cfr. *Conimbric.*, *Rub.*, Rhodes, Suarez *Lusit.*, De Benedictis etc. in loc. cit.
- (8) Ita v. g. *Conimbric.* (loc. cit., art. 2, fin.), Barth. Amici (*de Cælo et Mund.* tract. 4, dub. 2, a. 5, n. 20).
- (9) Hæreticam tamen habet (ib. n. 14) doctrinam opinativam terram omnique in illa contenta, anima esse ac sensu prædita.
- (10) Vide v. g. Goudin, Lossada, Mayr, Mastrius (*de Cælo et Mund.*, disp. 2, n. 62), Pontium (tom. 2, disp. 22, q. 3), Frassen (*de Cælo*, tract. 1, sect. 1, paragr. 5).

fortasse hæc sit verior sententia. Nam sacrum Concilium, quod sibi propositum habuerat contra errores Origenis iudicium ferre, dicendum est doctrinam de cœlorum anima eo sensu damnatam voluisse, quo ipse Origenes tradiderat. Atqui Origenes cœlos non quomodolibet animatos voluit, sed animatos iis animabus, quæ cum initio mundi tamquam puri spiritus extra corpora creatæ fuissent, mox in prænam nescio cuius peccati corporibus alligati fuissent (1). Sic enim Origenianum errorem refert ipsemet imperator Justinianus: «Dicunt enim (ut de multis pauca commemoremus) mentes (intelligentias vel spiritus) fuisse prorsus et numeri et nominis expertes: omniaque rationalia unum esse identitate substantiæ (nempe æqualis perfectionis) et operationis et virtute apud Deum Verbum per unionem et cognitionem. Has vero mentes, ubi susceperint juxta uniuscujusque captum satietatem divinæ dilectionis et contemplationis, per mutationem ipsarum in deterius, vel crassiora vel tenuiora corpora induere et nomina sortiri, ac inde cœlestes et administras substituisse virtutes. Immo in solem et lunam et stellas, utpote quæ et ipsa in rationabilium unitate sint, ex mutatione in deterius facta, hoc esse cæpisse, quod sunt. Ea vero rationalia, in quibus magis Dei amor refrixerit, *ψυχα*, hoc est, animas nuncupari, et crassioribus, qualia nostra sunt corpora, immitti. Quæ autem ad extremum perversitatis venerint, ea frigidis ac caliginosis inseri corporibus, et dæmones fieri et nuncupari: ac proinde ex angelico quidem statu fieri animalem, ex animali vero dæmoniâcum et humanum. Unam autem dumtaxat mentem, ex tota unitate rationalium imperturbatam pertitisse et immotam a dilectione divina et contemplatione, eamque fuisse Christum Regem, Deum et hominem» (2). Quæ doctrina continetur damnata in sex prioribus canonibus Constantinopolitani Concilii contra Origenem, prout continentur in *Enchiridîo* clarissimi D. Denzinger. Plane autem patet doctrinam de astris animatis non esse per se connexam cum tam absurdis commentis.

(1) Cfr. Roselli, *Summ. philos.* t. 3, quæst. 3, art. 3, n. 154, not. 5.

(2) Justinian. in epist. ad Synod. Constantinop., apud Labbe, loc. cit. p. 679.

ARTICULUS IV.

An et quomodo mundus hic perpetuo mansurus sit.

35. Ad complementum controversiæ circa mundi perfectionem, pauca quædam addere visum est de futuro mundi statu, quamquam paucissima sint, quæ de hac re naturalæ rationis lumen cognoscere valeat. Sententiæ veterum Philosophorum circa mundi durationem futuram videri possunt apud S. Thomam (1), aliosque auctores.

Itaque dicendum videtur mundum hunc aliquo modo in perpetuum esse duraturum, non tamen in eo statu, quem nunc habet.

Prior pars certa est. Nam entia, quibus mundus coalescit, vel sunt incorruptibilia, vel corruptibilia. Si incorruptibilia, postulant semper manere, dummodo a Deo conserventur. Si autem corruptibilia sint, materia saltem prima, utpote quæ incorruptibilis est, ut inferius exponetur, exigit et ipsa semper durare: cum autem absque aliqua forma esse nequeat, non manebit ipsa sola, sed convenienti formæ substantialis actu informata et completa in ratione corporis naturalis. Ergo mundus hic ejus est naturæ, ut saltem aliquo modo semper durare debeat, nisi a Deo annihiletur. Cum vero annihilatio sit contra rerum naturas, philosophice certum est mundum hunc aliquo modo perpetuo duraturum esse; quamvis posset absolute loquendo a Deo, subtracta conservatione, in nihilum redigi.

Quod autem Deus de facto mundum non sit in nihilum redacturus, non potest per naturalem rationem cognosci; pendet enim id a libera voluntate Conditoris nostri. Nihilominus Fide divina certum est, quod Deus mundum in æternum sit conservaturus, quemadmodum colligi videtur ex quibusdam sacrarum Litterarum testimoniis, quale est illud: *Didici quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverent in*

(1) *De Cœl. et Mund.*, lib. 1, lect. 22. Cfr. Conimbric. *de Cœl. et Mund.*, lib. 1, cap. 12, q. 1, art. 2.

Mundus hic aliquo modo in perpetuum duraturus est.

non tamen
in eo statu quem
nunc habet.

eternum (1); et alibi: *Creavit enim Deus, ut essent omnia* (2). Unde etiam scripsit S. Augustinus: *Nihil per divinam providentiam ad id, ut non sit, pervenire permittitur* (3). Vide fuse de his disputantem S. Thomam (4), et Suarezium (5).

Altera pars assertionis satis probabiliter suaderi potest ex Astronomorum doctrina, qui post multas observationes accuratissime factas ratum habent, solem paulisper ardoris sui jacturam facere: quare labentibus annis tempus adveniat, necesse est, cum penitus extinguatur, nec amplius calorem ac lumen suum quaquaversum diffundat. Sol ergo non potest in suo statu in aeternum permanere. Hæc autem solis mutatio necessario importat mutationem planetarum; extincto quippe sole, omnia tenebris et luctu sepulta jacebunt, vitaque omnis terræ, quæ solari calore sustentatur, marcescet penitus, ac in tristissimam mortem convertetur. Quare quamvis pergere sine fine possint mundani globi in suis diversis motibus localibus, physicum tamen suum statum, quem nunc habent, conservare non poterunt (6).

(1) *EccI.* cap. 3, v. 14.

(2) *Sapient.* cap. 1, v. 14.

(3) *De Morib. Manichæor.* lib. 2, cap. 7.

(4) 1° p. quæst. 104, art. 4; *de Potent.* quæst. 5, art. 4.

(5) *De Mysterioris vitæ Christi*, disp. 59, sect. 2.

(6) Audiatur hæc de re præclari Astronomi Faye sententia: «Voilà encore une notion toute moderne. Ce n'est pas que le système solaire doive se dissoudre, se disloquer, ou finir par s'englober tout entier dans la masse centrale. Laplace a montré que cet admirable mécanisme est fait pour durer indéfiniment. Toutes les conditions de stabilité mécanique s'y trouvent réunies, et n'oublions pas de rappeler, en passant, que ces conditions tiennent aux particularités propres au lambeau chaotique, d'où il est sorti. Mais le monde, pour durer, ne dépense pas d'énergie, tandis que le Soleil, pour briller, en dépense énormément; et comme sa provision est limitée, et ne saurait se renouveler, nous devons envisager, non comme prochaine assurément, mais comme inévitable, la mort de ce Soleil, en tant que soleil. Après avoir brillé d'un éclat égal pendant bien de milliers d'années encore, il finira par faiblir et s'éteindre comme une lampe dont l'huile s'est épuisée. D'ailleurs d'assez nombreux phénomènes célestes nous en avertissent: ce sont les étoiles dont la lumière vacille, celles qui s'éteignent périodiquement, du moins pour l'œil nu, comme o de la Baleine, et celles qui disparaissent d'une manière définitive.

Hæc, quæ ex Astronomorum doctrina deprompsimus, confirmantur a quibusdam. Physicis ex illa lege, secundum quam energia omnis, quam dicunt cineticam, seu sensibilem et in motibus externis repositam, in hoc corpore mundo convertitur in vibratoriam vel invisibilem, quæ motibus vibratorii molecularum continetur; non tamen vicissim. Unde concludunt naturalium scientiarum cultores mundum hunc

C'est surtout en considérant cette phase finale qu'on se rendra bien compte du rôle encore que le soleil joue dans notre monde, en dehors des effets mécaniques de sa puissante attraction. Le Soleil actuel perd continuellement de sa chaleur; sa masse se condense et se contracte; sa fluidité actuelle doit aller en diminuant. Il arrivera un moment où la circulation, qui alimente la photosphère, et qui régularise sa radiation en y faisant participer l'énorme masse presque entière, sera gênée et commencera à se ralentir. Alors la radiation de lumière et de chaleur diminuera, la vie végétale et animale se resserrera de plus en plus vers l'équateur terrestre. Quand cette circulation aura cessé, la brillante photosphère sera remplacée par une croûte opaque et obscure qui supprimera immédiatement toute radiation lumineuse. Réduit désormais aux faibles radiations stellaires, notre globe sera envahi par le froid et les ténèbres de l'espace. Les mouvements continuels de l'atmosphère feront place à un calme complet. La circulation aéro-tellurique de l'eau qui vivifie tout aura disparu: les derniers nuages auront répandu sur la Terre leurs dernières pluies; les ruisseaux, les rivières cesseront de ramener à la mer les eaux que la radiation solaire lui enlevait incessamment. La mer elle-même, entièrement gelée, cessera d'obéir aux mouvements des marées. La Terre n'aura plus d'autre lumière propre que celle des étoiles filantes qui continueront à pénétrer dans l'atmosphère et à s'y enflammer. Peut-être les alternatives qu'on observe dans les étoiles, au commencement de leur phase d'extinction, se produiront-elles aussi dans le Soleil; peut-être un développement accidentel de chaleur, dû à quelque affaissement de la croûte solaire, rendra-t-il un instant à cet astre sa splendeur première; mais il ne tardera pas à s'affaiblir et à s'éteindre de nouveau comme les étoiles fameuses du *Cygne*, du *Serpentaire* et, dernièrement encore, de la *Couronne boréale*.

Quant au système lui-même, les planètes obscures et froides continueront à circuler autour du Soleil éteint. Sauf ses mouvements, représentants derniers du tourbillonnement primitif de la nébuleuse que rien saurait effacer, notre monde aura dépensé toute l'énergie de position que la main de Dieu avait accumulée dans le chaos premier.

Sur l'Origine du Monde, etc., par H. Faye, chap. 15, *Fin du monde actuel*.

nostrum lento quidem, sed perpetuo gradu, ad statum quemdam quietis ac mortis tendere (1).

Illa tamen certiora sunt, quæ Fide divina docemur hac super re. Nam humanæ generationes finem tandem habebunt, docente Christo Domino: *In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei* (2). Et post annorum circulum, liberrimo Dei decreto definitum, Christus Dominus descendet de cælo *judicare vivos et mortuos; ad cuius adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et redditori sunt de factis propriis rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam; qui vero mala, in ignem æternum* (3). *Et tempus non erit amplius* (4).

Et hæc quidem de homine. Quod autem attinet reliqua mundana corpora, catholica traditio tenet in novissimis temporibus, post extremum iudicium, orbem terræ cœlumque æereum immenso incendio conflagraturum esse, prout testantur apertissime plura sacrarum Litterarum loca, docentque sæpe Patres Ecclesiæ (5). Hæc tamen tanta clades non eo fine adveniet, ut corpora ipsa in nihilum vertantur, quemadmodum opinantur frequentissime Theologi, sed ut in melius commutentur insigni quadam naturæ innovatione priorem ab Isaia (6) et a S. Petro Apostolo (7) et a S. Joanne Evangelista (8) prædicta, et a multis Patribus postea

Orbis terræ
futura
conflagratio.

et innovatio.

(1) Vide Clausius apud *Revue des cours scientifiques*, février 1868; Charbonelle, *Confins de la science et de la philosophie*, chap. VI; Berziera, *Principi fondamentali della Termodinamica*, cap. XIII.

Idem alii derivant ex actione aquarum terram paulisper erodentium atque in mare transvehentium: unde plurimis labentibus annis gurgites maris obstrui limo, necesse est, et aquas exundantes terram operire atque inhabitabilem reddere. Qua de re lego cl. A. de Laparent., *Revue des Questions scientifiques*, Juillet 1891.

(2) *Matt.* cap. 22, v. 30.

(3) In *Symbolo Athanasiano*.

(4) *Apocal.* cap. 10, v. 6.

(5) Vide, ut alia nunc omittam, 2.^{am} epistolam S. Petri, cap. 3, v. 7, 10, 12; qua de re legi potest Suarez, tom. 3, de *Incarnat.*, seu de *Mysteriis Vitæ Christi*, disp. 57, sect. 1.

(6) *Cap.* 65, v. 17; cap. 66, v. 22.

(7) 2 *Petri*, cap. 3, v. 13.

(8) *Apocal.*, cap. 21, v. 1.

asserta (1). Cujus rei sic causam exponit S. Thomas: *Peracto finali iudicio, natura humana totaliter in suo termino constituitur. Quia vero omnia corporalia facta sunt quodammodo propter hominem... tunc etiam totius creaturæ corporeæ, conveniens est, ut status immutetur, ut congruat statui hominum, qui tunc erunt. Et quia tunc homines incorruptibiles erunt, a tota creatura corporali tolletur generationis et corruptionis status. Et hoc est quod dicit Apostolus* (2), *quod ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in liberationem gloriæ filiorum Dei*, etc. (3). Ex qua doctrina colligebant præsi Theologi post diem iudicii nullam amplius fore super terram viventia de genere plantarum et animalium, tum quia hæc necessaria jam non erunt ad hominis vitam æternam sustentandamque, tum quia cessante generationum et corruptionum vicissitudine, donanda illa essent immortalitatis beneficio, quod non videtur hisce entibus congruere (4). Denique ut cætera omittamus, putant Theologi in illa naturæ innovatione excellentem quemdam claritatis splendorem esse accessurum, quo non quidem in sua specifica entitate res immutentur, sed insignioris pulchritudinis gratia aspergantur, scilicet ad recreandos beatorum hominum oculos. Rationem hujusce rei pulcherrimam et solidam reddit S. Thomas: *Omnia corporalia propter hominem facta esse creduntur, unde et omnia dicuntur ei esse subjecta. Serviant autem ei dupliciter: uno modo ad sustentationem vite corporalis; alio modo ad profectum divinæ cognitionis, in quantum homo per ea, quæ facta sunt, invisibilia Dei conspiciat, ut dicitur Roman. cap. 1. Primo ergo ministerio creaturarum homo glorificatus nullo modo indigebit, cum ejus corpus omnino incorruptibile sit futurum, virtute divinæ id faciente per animam, quam immediate id glorificat. Secundo*

(1) Vide illos apud Petavium (*de Opific. sex dier.*, lib. 1, cap. 12), Suarez (*Op. cit.*, disp. 58), Lessium (*de Perfect. divin.*, lib. 13, cap. 23), Card. Mazzell. (*de Deo Creat.*, disp. 6, art. 12, *Scholion*).

(2) *Roman.*, cap. 8, v. 21.

(3) S. Thom. 4.º *Contr. Gent.* cap. 97. *Cfr. de Potent.* quæst. 5, art. 5 et 6.

(4) Est hæc communis fere omnium Scholasticorum jam inde a Magistro Sententiarum doctrina, paucis recentioribus exceptis apud cl. Katschthaler, *Theologia dogmatica catholica specialis*... lib. 4, num. 447 in nota, pag. 567. Ratisbonæ 1888.

etiam ministerio non indigebit homo quantum ad cognitionem intellectivam; quia tali cognitione Deum sancti videbunt immediate per essentiam. Sed ad hanc visionem oculus carnis attingere non poterit. Et ideo ut ei solatium congruens sibi de visione divinitatis præbeatur, inspiciet divinitatem in suis effectibus corporalibus, in quibus manifeste indicia divinae majestatis apparebunt, et præcipue in carne Christi; et post hoc in corporibus beatorum, et deinceps in omnibus aliis corporibus. Et ideo oportebit, ut etiam alia corpora majorem influentiam a divina bonitate suscipiant; non tamen speciem variantem, sed adentem ejusdem gloriæ perfectionem. Et hæc erit mundi innovatio: unde simul mundus innovabitur, et homo glorificabitur (1).

Ethnicorum
fabellæ
circa periodicas
mundi
instauratioes.

Cæterum hæc mundi renovatio apud ipsos ethnicos celebris olim fuit, «quorum tamen multi, inquit Roselli (2) invexere repetitas mundanas periodos sive renovationes, que ἀποκαταστάσεις dici solent. Vulgatum apud Stoicos erat illud Chrysippi (3): Post mortem revolutis quibusdam temporibus, in eandem nos restituendos esse formam; illudque Senecæ (4): Antiquus ordo renovabitur, omne ex integro animal generabitur; dabiturque terris homo nescius scelerum et melioribus auspiciis natus; sed illis quoque innocentia non durabit. Stoicis superiores Empedocles et Heraclitus eandem renovationem sive παλιγγενεσίαν adoptarunt. Præcipue vero hoc dogma Pythagoricis et Platonibus attribuitur (5). Ac Plato quidem (6) Platoniceque (7) docebant omnia eadem numero esse reditura,

(1) S. Thom., 4.º dist. 48, quæst. 2, art. 1.º; et 3 p., Supplement. quæst. 91, art. 5. Cfr. Suarez, Op. cit., disp. 58.

(2) *Summ. Philos.*, tom. 3, quæst. 5, art. 3, n. 109.

(3) Apud Lactant. *Divin. instit.*, lib. 7, c. 23.

(4) *Quæstion. natur.*, lib. 3, cap. ult.

(5) Origenes, lib. 5 *Contr. Celsum*: Pythagoræ, inquit, Platonisque propago, quamvis videantur incorruptibilem mundum asserere, in cognatas opiniones incidunt. Ajunt enim statis annorum periodis, stellas ad eandem, quam olim habuerant, configurationem et inter se respectum recurrere; et inde in terra quoque eandem rerum faciem consequi, qualis ante aliquot sæcula, sideribus simili modo dispositis fuerat.

(6) In *Politico* et in *Timæo*, et in lib. 8 de *Republ.*

(7) Vide Plotin. *Ennead.* 5, lib. 7, cap. 3; et Chalcidium et Proclum in *Timæo*.

eodem magno anno (1) vertente: verbi gratia, ut S. Augustinus ait, sicut in isto sæculo Plato Philosophus in urbe Atheniensi in ea schola, quæ Academia dicta est, discipulos docuit, ita per innumerabilia retro sæcula, multum prolucis quidem intervallis, sed tamen certis, et idem Plato et eadem civitas, eademque schola, iidemque discipuli repetiti, et per innumerabilia deinde sæcula repetendi sint (2). In eundem errorem, cum nimium esset Platonice, impegit Origenes (3), quamvis negaverit mundos illos futuros per omnia similes (4).

Et hæc quidem ideo dicta sunt, quia in mediis ipsis ethnicorum fabellis videtur dignosci primitiva aliqua traditio circa mundi innovationem, quamvis erroribus turpata. Mundus ergo totus renovabitur, verum non sæpius per certas sæculorum periodos sine fine repetitis, sed semel post diem generalis judicii, nec in pristinum tunc statum terra ex immenso illo incendio reviviscet, sed in alium longe perfectiorem statum immutabitur (5). Nec terra solum, sed cælum

Innovatio
mundi
semel fiet.

(1) «De hoc anno Censorinus (*de die nat.*, cap. 18) ait: Hunc annum magnum Aristarchus putavit esse annorum vertentium duum millium quadringentorum octoginta quatuor; Aretes Dyrrachinus quinque millium quingentorum quinquaginta duorum; Heraclitus et Linus decem millium octingentorum; Dion decem millium octingentorum octoginta quatuor; Orpheus centum millium viginti; Cassandrus tricies sexies centum millium; alii vero infinitum esse, nec unquam in se reverti existimant. Vide Plutarch. (lib. 1 de Placit. Philosoph., c. 32). Ficinus (in Platonis *Dialog. 10 de Republ.*) alios memorat, annum mundi magnum comprehendentes triginta sex annorum millibus, quibus stelle fixæ suum peragunt ambitum». Roselli (*Summ. philos.*, tom. 3, quæst. 5, art. 3, pag. 103, not. 7. Matriri, 1787).

(2) S. August. *de Civit. Dei*, lib. 12, cap. 13.

(3) *Persiar. sive de Princip.*, lib. 3, cap. 5. Vide S. Hieron. epist. ad Avitum; et Huetium in *Origenian.*, lib. 11, cap. 2, quæst. 11.

(4) Origen. *ibid.*, lib. 2, cap. 3. Cfr. Hieron. in eadem epistola.

(5) Ad rem cl. Katschthaler: «Uti Jungmann (*de Novissimis* pag. 288) scribit, duo intervenire in hac terræ instauratione Theologi advertunt: primum est oblatio omnium sordium, quæ sunt præter naturam elementorum. Secundum est additio aliquarum rerum vel qualitatium perfectiorum elementa. Quidquid igitur in elementis terræ superfluum est, et perfectioni noxium, partim conflagratione ignis exuri, partim vero impetu motus in infernum detruendi, non incongrue existimant; præterea vero addendam esse elementis eximiam